

FUNERALILE REGINEI MARIA

Smaranda Bilț
Chira Jurca

Personalitatea Reginei Maria a fost o realitate de nimeni contestată. Toți s-au subordonat ei, de la poporul de rând care, trudind, a făcut să rodească glia, să sporească avuția țării pe care au apărat-o cu sângele lor în vremea războiului de reîntregire, până la personalitățile politice cele mai de seamă din țară dar și din Europa. Frumusețea ei, dar și celelalte calități morale și intelectuale i-au atras de la început dragostea tuturor. Au iubit-o soldații din tranșee și răniții din spitale; au fost cucerii și devotați deopotrivă, ofițeri, generali, oameni politici și de cultură români și străini¹. T tuturor le-a câștigat încrederea încă de la venirea sa în țară. Această încredere de care Regina s-a bucurat n-a fost niciodată înșelată. Numeroase sunt meritele care stau la temelia acestor sentimente. Dar, cea mai de seamă a fost tenacitatea ei în realizare idealului național, pe care l-a presimțit, propovăduit fără încetare și pentru care a militat pretutindeni unde a fost nevoie.

Pacea s-a înfăptuit, iar liniștea părea a se fi așternut peste încercatul popor. Dar în sufletul celei ce s-a încoronat, alături de Regele Ferdinand, cel care, la ceas de cumpănă și-a dovedit loialitatea, dragostea pentru popor n-a slăbit².

Iată de ce decesul celei care, la 15 octombrie 1922 devenea regina tuturor românilor a provocat o imensă durere în sufletele tuturor. El a survenit după o lungă suferință pricinuită de boala care se instalase încă din 1937. La sfatul medicilor, în 17 februarie 1938 Regina Maria a plecat la Merano în Italia, de unde, în aprilie același an s-a transferat la sanatoriul dr. Lachmann din Weisser Hirsch de lângă Dresda. Starea sănătății s-a înrăutățit și Regina a hotărât să se întoarcă acasă, chemată de tainica dorință să-și dea sufletul lui Dumnezeu în mijlocul poporului pe care atât de mult l-a iubit.

A intrat în țară prin Bucovina în dimineața zilei de 16 iulie 1938. Frumusețea locurilor dar și revederea pământului Moldovei, adică a locurilor unde altădată, în ceasuri de cumpănă grea a știut să insuflă încredere altora au împrăștiat tristețea și suferința care o stăpâneau pe Regină. Forțele sale, aceleași forțe pe care atât de generoasă le pusese în toate ocaziile în serviciul țării sale, îi erau acum slăbite. Din păcate, trenul o purta pentru ultima oară spre Sinaia.

A încetat din viață în castelul Peleşor la 18 iulie. Ceasul arăta ora 17 și 38 de minute. În momentele de durere pricinuite de despărțirea sufletului de trup, Regina a fost înconjurată de cei dragi: Regele Carol, principesa Elisabeta și nepotul său, Mihai Mare Voievod de Alba Iulia. Au mai fost prezenți patriarhul Miron Cristea, președinte al Consiliului de Miniștrii, prof. dr. Stormer, prof. dr.

Hortolomei, precum și doctorii Lascăr și Iliescu. Victor Iamandi, ministrul Justiției a sosit la Castelul Pelișor la ora 19. În calitate de ofițer de stare civilă al Casei Regale, acesta a redactat actul de deces al Reginei.

Presa vremii și în primul rând marile ziare și reviste care apăreau în București au însoțit trista veste cu largi comentarii despre personalitatea mării dispărute, fiind elogiata calitățile de regină și mamă dar și de animatoare a tuturor evenimentelor ce se leagă de înălțarea României³.

Conform dorinței exprimate de regină, culoarea de doliu a fost violetul cardinal⁴.

Inițial, la 19 iulie 1938 corpul neînsuflețit a fost transportat de la castelul Pelișor la castelul Peleş și așezat pe un catafalc în holul cel mare. Îmbrăcată în alb, având pe piept o icoană bătută în aur reprezentând pe Maica Domnului și pruncul Isus, și încadrată de cei patru ofițeri din Reg. 4 Roșiori care fac de gardă. Așa au văzut-o cei care începând din 20 iulie au trecut prin fața catafalcului pentru a aduce un ultim omagiu Reginei. Pe lângă cetățeni din toate straturile sociale, s-au perindat delegații ale foștilor combatanți, ale veteranilor cu piepturile pline de decorații, delegații ale diferitelor societăți de binefacere, străjeri în uniforme etc.

În dimineața zilei următoare, după oficierea unui serviciu religios, sicriul a fost așezat pe un afet de tun tras de șase cai albi și însoțit de un cortegiu având în frunte un pluton de jandarmi urmat de cler și de maestrul Curții. După carul mortuar, urmau în ordine Regele Carol al II-lea împreună cu familia regală, apoi patriarhal Miron Cristea și membrii guvernului. Autoritățile locale încheiau cortegiul funerar. Cortegiul a parcurs aleea Carmen Silva, curtea mănăstirii, aleea mănăstiri, str. Take Ionescu, Cimitirul Eroilor str. Mihai Cantacuzino, b-dul Ghica și str. I. G. Duca. La gară, unde au ajuns după ce au trecut și pe la mănăstirea Sinaia, sicriul a fost urcat în vagonul mortuar acoperit cu stofă de culoare violetă având la cele patru colțuri câte o candelă îndoliată. Au fost adăugate ghirlande de brad și tricolorul care-l drapează, iar ușile sunt îmbrăcate în mătase pe care lucește cifra din argint al Reginei. Coborârea de pe afet și așezarea sicriului în vagon este făcută tot de ofițerii Reg. 4 Roșiori. Onorurile au fost date de o companie din Batalionul de Gardă al Palatului. Trenul mortuar, care a plecat din gara Sinaia la ora 8 este urmat la mică distanță de un tren special cu înalții demnitari. În toate gărilor pe unde a trecut trenul mortuar, se aflau autorități locale și un numeros public care au adus ultimul lor omagiu celei care fusese Suverana României Mari.

Sosirea în gara Cotroceni este anunțată cu 75 de salve de tun. În dangătele clopotelor de la capela Cotroceni și în sunetele muzicii militare care intonează Imnul Regal, sicriul este coborât din tren și așezat pe catafalcul din mijlocul piațetei unde s-a oficiat de către înaltul cler un serviciu religios. Purtată din nou pe brațe de către aceiași ofițeri ai regimentului care purta numele augustei dispărute, urmată de Regele Carol al II-lea, Principesa Elisabeta, Principele Nicolae, Arhiducesa Ileana și Marele Voievod da Alba Iulia, Mihai sicriul a fost adus în salonul Bizantin și așezat

pe un impunător catafalc. Aici, în zilele de 21-22-23 iulie publicul bucureștean în imensa lor majoritate oameni simpli, cu buchete de flori, garoafe roșii și gherghine violete, aduc Reginei emoționantul lor omagiu. Din mulțimea de flori se naște măreață și emoționantă dragostea poporului românesc pentru Regina care i-a dăruit, cu prețul liniștii ei, liniștea lui și neatârarea. Sa primească flori roșii, a fost o altă dorință exprimată de Regină. Ca urmare, catafalcul și sicriul în care odihnesc rămășițele pământești ale glorioasei regine au fost acoperite de valuri de flori roșii, remarcându-se mai ales jerbele mari de gladiole și garoafe roșii depuse de Rege, familia regală și guvern.

În dimineața de 24 iulie sicriul a fost adus în Palatul regal din Calea Victoriei și așezat în sala Tronului. Nu sunt nici un fel de podoabe, numai două coroane de flori: în dreapta, coroana mai mare, făcută din garoafe roșii și pe a cărei panglică se putea citi "Glorioasei Regine Maria, guvernul țării", iar în stânga o alta mai mică pe a cărei panglică se putea citi: "Maria Alix – Franz Ioseph". În fața sicriului pe un scaun se afla coroana regală purtată cu prilejul festivităților de încoronare de la Alba Iulia și o alta, din argint, depusă de Societatea "Principele Mircea".

Slujba religioasă ținută de Prea Sfinții Mitropoliți Nicodim al Moldovei, Niolae Bălan al Ardealului și Visarion Puiu al Bucovinei a început la ora 8 și 40 de minute. În fața sicriului, cu chipul îndurerat, stă Regele Carol al II-lea. În urma lui, în stânga și dreapta, Regina Marioara a Jugoslaviei, Principesa Elisabeta, Principele Nicolae și arhiducesa Ileana. Apoi, Voievodul Mihai și reprezentanții celor 16 state care au participat la tristul eveniment.

După încheierea slujbei religioase a început cea din urmă călătorie. Coroana de aur purtată de Regină la Alba Iulia este luată de generalul Ilasievici însoțit de generalii Rasoviceanu și Petre Georgescu, toți îmbrăcați cu albele pelerine ale ordinului "Mihai Viteazul". Lângă sicriul purtat din nou pe umerii ofițerilor din Reg. 4 Roșiori, s-au apropiat N. Iorga, generalul Baliff, Al. Vaida-Voievod și generalul Arthur Văitoianu care țin panglicile. După așezarea sicriului pe afet de tun cortegiul funerar este pregătit pentru a o conduce pe Regină pe străzile Capitalei până la gara Regală. În fruntea cortegiului este generalul Gabriel Marinescu, prefectul Poliției Capitalei, urmat de un escadron al Reg. 4 Roșiori. În spatele lor merg invalizii de război, cei care pe paturile de suferință au simțit alinarea dată de cea care pe bună dreptate a fost numită "Mama răniților". După fanfara gărzii regale urmează înalții Chiriarihi, apoi cavalerii Ordinului "Mihai Viteazul".

Carul funebru, amenajat pe un afet de tun de Artilerie grea, îmbrăcat în purpură violet cardinal, este tras de șase cai negrii. În dreapta și stânga lui s-au grupat Casele militare regale. În spatele carului funebru urmează regele și familia regală. Prezenți au fost și arhiducele Anton de Habsburg și principele Friederik de Hohenzollern împreună cu ducele de Kent, frate și reprezentant al regelui George al VI-lea al Angliei, principele regent Paul al Jugoslaviei, principele Cyril, frate și

reprezentant al regelui Boris al Bulgariei. Aceștia sunt urmași la mică distanță de principii de Hohenlue, Friederich Iosef de Hohenzollern și prințul de Wied. Prima parte a cortegiului este încheiată de Ministrul Palatului, mareșalul Curții Regale, marele maestru de vânătoare și medicul Curții.

Cortegiul este încheiat de armată în frunte cu generalul Iacobici, comandantul Corpului II Armată. După eroi, invalizi, văduve și surori de caritate, urmau și militarii în termen. Au traversat Calea Victoriei, au parcurs străzile C. A. Rosetti, bulevardele Brătianu, Take Ionescu și Lascăr Catargi și prin *oseaua Kiseleff s-au îndreptat spre Arcul de Triumf. Întregul cortegiu a ocolit Arcul prin dreapta; au trecut pe sub el Regina în sicriul său așezat pe afet de tun și generalii Ilasievici, Rasoviceanu și Petre Georgescu care duceau coroana augustei defuncte. Pe cer, cinci escadrile de aviație dau ultimul salut.

La ora 12 trenul mortuar a plecat din gara regală. El a fost urmat, la intervale de 15 minute de trenuri speciale pentru persoanele oficiale. Trenul mortuar s-a oprit în gările Titu, Găiești și Pitești care erau înțesate de lume cu drapele îndoliate și unde s-au ținut slujbe religioase. La ora 4 d. a. trenul regal a sosit în gara Curtea de Argeș care era drapată în violet cardinal, la o jumătate de oră după cel ce a adus membrii corpului diplomatic și la un sfert de oră după cel ministerial.

Carul mortuar a pătruns în curtea mănăstirii Curtea de Argeș la ora 5 și jumătate d.a. iar sicriul a fost așezat pe catafalcul special pregătit sub baldachinul din fața pridvorului. Ultimul drum al Reginei a fost presărat din nou cu flori și lacrimi. Toate coroanele și jerbele de flori, roșii și violete au fost aduse și presărate în jurul mănăstirii. Sicriul a fost așezat în criptă și zidit la ora 5 și jumătate d. a. numai în prezența regelui și a membrilor familiei regale. În acel moment, aproape în întreaga țară în biserici s-au ținut slujbe religioase pentru odihna sufletului Reginei Maria.

Procesul verbal care consemnează coborârea în criptă a rămășițelor pământești a fost semnat de Patriarhul Miron Cristea, președinte al Consiliului de Miniștrii. Ernest Urdăreanu, ministru Casie Regale, Episcopul N. Colan, ministrul Cultelor, episcopul Leu al Argeșului. V. Iamandi, ministrul Justiției și Aurel Garoescu, secretar general în Ministerul Justiției.

Întreaga presă internațională, chiar și cea din țările cu care România fusese în război, a adus un omagiu mării dispărute. La funeraliile reginei au fost prezenți peste 60 de ziaristi români și străini, corespondenți de presă și de ziare din Franța, Anglia, Germania, Statele Unite ale Americii, Italia etc. Toți au fost impresionați de condițiile excepționale de care au beneficiat la transport, comunicații telefonice (s-a vorbit direct cu Roma, Păris, Londra, Berlin), birouri speciale de redactare, traducători care le-au stat la dispoziție.

Muzeul Național de Istorie a României păstrează în patrimoniul său documentar mai multe mărturii referitoare la trecerea în neființă a reginei Maria în

urmă cu peste șase decenii. O primă categorie o reprezintă tipăriturile. În original sau copii în diferite tehnici Muzeul deține o bună parte din presa românească care a relatat și ilustrat pe larg evenimentul la care facem referire. De asemeni, cărțile scrise de Maria Regina României în mai multe ediții, ca și cele care s-au scris despre ea, omagiindu-o se află în depozitele noastre de tipărituri⁵.

Funeraliile Reginei Maria, cum era și firesc, sunt bogat ilustrate, numeroase fotografii înfățișând aspecte de la diferitele momente ale tristului eveniment. Câteva dintre aceste fotografii se află și în colecțiile Muzeul Național de Istorie a României, dintre care trei le considerăm mai semnificative, ele înfățișând personalități politice, membrii ai guvernului sau foști miniștrii. Prima fotografie îl înfățișează pe patriarhul Miron Cristea și membrii guvernului prezidat de el⁶, cea de a doua pe Gh. Ionescu Sisești, M. Ghelmegeanu, M. Ralea, V. Iamandi, A. Călinescu, și generalul Gh. Argeșanu⁷ și ultima, pe Gh. Tătărescu, V. Iamandi, A. Călinescu și generalul Gh. Argeșanu⁸, participând la funeraliile Reginei.

Tot în patrimoniul Muzeul Național de Istorie a României se află și cele două casete în care a fost depusă inima Reginei Maria așa cum a cerut prin scrisoarea adresată țării și familiei sale⁹. Ea a cerut regelui Carol al II-lea ca "inima mea să fie adusă și așezată în "Stella Maris, biserica ce am clădit-o la marginea mării...Cu trupul voi odihni la Curtea de Argeș, lângă iubitul meu soț, regele Ferdinand, dar doresc ca inima mea să fie așezată sub lespezile bisericii ce am clădit-o. În decursul unei lungi vieți, atâția au venit la inima mea, încât moartă chiar aș dori să mai poată veni la ea, de-a lungul potecii cu crini ce mi-a fost mândria și bucuria... Vreau să odihnesc acolo, în mijlocul frumuseților făurite de mine, în mijlocul florilor ce le-am sedit. "i cum acolo se găsește inima mea, eu nu vreau să fie un loc de jale, ci dimpotrivă, de pace și de fărmecc, cum a fost când eram în viață"¹⁰.

Potrivit dorinței exprimate, inima sa a fost așezată într-o casetă octogonală, din argint, în greutate de 444,70 de grame¹¹. Aceasta, înfășurată în drapelele naționale ale Angliei și României a fost introdusă într-o casetă de bijuterii din argint aurit, în greutate de 8,1kg¹². Cea de a doua casetă a fost dăruită, în numele doamnelor române, de Eufrosina Lascăr Catargiu, soția primului ministru Lascăr Catargiu la 23 ianuarie 1893 când principesa Maria a venit în București. Caseta a fost lucrată de Froment Maurice. Pe fiecare latură, dispuse sub formă de arcuiri de cerc, se află medalioane de formă circulară pe care sunt înfățișate stemele județelor României. Medalioanele sunt separate între ele prin pătrate smălțuite, de culoare albastră, având câte un motiv floral în fiecare colț, iar în mijloc câte un briliant. Motivele de pe cele patru laturi sunt florale, atât în interiorul cât și în exteriorul arcurilor. La circa 2,5 cm de partea superioară, caseta are un brâu, ornat cu pietre, rubine și smaralde. Deasupra lui, la extremitățile celor patru laturi, sunt montate câte două smaralde. Capacul casetei, într-o perfectă armonie cu baza sa, este boltit și realizat în trei trepte. În mijlocul capacului meșterul Froment a

delimitat o suprafață dreptunghiulară mărginită de stâlpi sub formă treflată. În mijlocul ei, sprijinite pe arcuri simetrice sunt montate stemele celor două regate: Anglia și România, ele fiind orientate spre cele două laturi mari ale casetei. Deasupra lor, este montată o coroană. Pe cea de a doua treaptă a capacului se află ornamente înfiletate și dispuse în cele patru colțuri, în perfectă armonie cu cele patru figuri alegorice de la baza casetei, lucrute în relief și care reprezintă Caritatea, Credința, Curajul și Pietatea. Pe una din fețe este gravată inscripția: "Alteței Sale Regale Principesei Maria a României: Doamnele Române". Sub inscripție strălucește litera "M" împodobită cu briliante¹³.

Ambele casete, descrise mai sus, învelite în pavoazul¹⁴ bricului "Mircea" au fost introduse într-o urnă de marmură albă sub care fornă au fost instalate în Stella Maris.

După cedarea Cadrilaterului în urma Tratatului de la Craiova din septembrie 1940, toate piesele care adăposteau inima Reginei Maria au fost aduse de la Balcic și depuse în firida unei stânci de lângă castelul Bran. De aici a fost scoasă în anul 1968 și depusă la Castelul Bran. Din martie 1971 toate aceste piese au intrat în patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României.

Ne întrebăm de ce tocmai această casetă a fost hărăzită să închidă în ea inima Reginei? Nu știm cu precizie. Credem însă că darul primit la 1893 a impresionat-o profund pe tână principesă, nu numai caseta în sine ci și scrisoarea care o însoțea și prin care donatoarele încearcă să descifreze sensul darului făcut de ele. În scrisoarea de însoțire a casetei se spune printre altele: "Prințește, o Doamnă, inima femeii română, că ea, iubirea ei, fost-a talismanul care în curgerea de 18 sute de ani a ținut în picioare, în mijlocul groaznicilor furtuni, pe români și le-au oțelit brațul în luptă și au făcut să nu se înstrăineze de țară, s-o iubească, să-i vorbească meru și cu drag dulce limbă română și să moară războind pentru ea și Tron". Și scrisoarea continuă "Menit-am această lădiță să cuprindă visteria neseacă din care tu vei semăna în ogoarele noii Tale Patrii, comorile inimii Tale domnești"¹⁴. Credem că cu greu putea fi găsită o casetă mai potrivită decât aceasta pentru a găzdui inima Reginei. Privită astfel, caseta ne apare ca un arc peste timp, care se sprijină cu o latură pe momentul venirii sale în patria cea nouă, iar cu cealaltă, pe ultimele sale zile. Sub bolta acestui arc imaginar și-a trăit viața cea mai frumoasă regină din lume, cea care a văzut întregită țara pe care a iubit-o atât de mult și a cărei soartă a împărtășit-o atâția ani.

NOTE

1. În memoriile lor personalități ca Nicolae Iorga, C. Argetoianu, Gr. Gafencu dar și președintele Franței, Georges Clemenceau au elogiat-o, deopotrivă pentru calitățile și contribuția sa la înfăptuirile poporului român.
2. Scrisoare a Reginei Maria (în lb. engleză) prin care le anunță pe surorile Robescu că își va petrece Paștele pe Valea Troțușului unde sunt mai multe cimitire ale eroilor căzuți în primul război mondial. Muzeul Național de Istorie a României, Dep. Manuscris și tipărituri, inv. 142.190/a-b
3. În fondurile documentare ale Muzeul Național de Istorie a României există două publicații originale care se referă la funeraliile Reginei Maria: "Universul" din 26 iulie 1938 și "România ilustrată" din 27 august 1938. Pe lângă acestea, ca urmare a cercetărilor întreprinse au fost realizate copii după ziare și reviste păstrate în colecțiile altor instituții dar și în colecții particulare.
4. "Universul" din 21 iulie 1938 p. 3
5. Catalogul Expoziției " Maria Regina României". August-noiembrie 1998, p.
6. "Universul" 30 iulie 1938 p. 1
7. Muzeul Național de Istorie a României, nr. clișeu, 15.650
8. Idem, nr. clișeu 79.243
9. Idem, nr. clișeu 79.229
10. "Universul" 30 iulie 1938, p 1
11. Muzeul Național de Istorie a României, inv. 69.478
12. Idem, inv 69.490
13. "Constituționalul" 10 ianuarie 1893. Vezi și Colocviul româno-american "Cotrocenii în istorie". 15-18 iulie 1992. Comunicarea prezentată de Titus N. Hașdeu, "Inima Reginei Maria" pp. 128-129.
14. Pavazul bricului "Mircea" se află în patrimoniul Muzeul Național de Istorie a României, inv.69492
15. "România" 20 iulie 1938, p. 4.

LES FUNERAILLES DE LA REINE MARIE

Résumé

La source principale de documentation l'a constituée les journaux des collections du Musée National d'Histoire de la Roumanie. Ainsi on peut reconstituer, brièvement, l'année de souffrance de la Reine causée d'une maladie incurable, le passage par la Bucovine qu'elle voit pour la dernière fois, l'arrivée à Pelișor où elle meurt. De même, d'après les journaux on a pu reconstituer les funérailles, en commençant avec celles de Pelișor et Peleș, continuant avec les cérémonies de Cotroceni et du Palais Royal de Bucarest et finissant avec l'enterrement dans la crypte de l'église du Monastère de Curtea de Argeș.

De même on présente "les aventures" du cœur de la Reine Marie qui, conformément avec le désir de l'auguste Souveraine, a été introduit dans deux cassettes mises dans une urne en marbre blanc, et tout cela enterré dans l'église – construite par la Reine – de Stella Maris de Balçic. En septembre 1940 quand le Quadrilatère revenant à la Bulgarie, le cœur a été déposé tout près du château de Bran.

Sont de même présentées quelques photos du temps des funérailles.